

TARİHÎ ÇEVREDE YENİ TASARIM: 'TARİHSELÇİLİK' VE MODERNİN KARŞITLIĞI

Murat Gül*

Gönderilme Tarihi: 03.04.2024 - Kabul Tarihi: 10.06.2024

Özet

Tarihî çevreler, geçmişin izlerini günümüze taşıyan ve kültürel mirası barındıran önemli alanlardır. Çağdaş toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar, tarihî çevrelerin ve yapıların sadece korunmasını değil, aynı zamanda güncel işlevlere uygun hâle getirilmesini de zorunlu kılar. Bu süreçte tarihî yapılara çeşitli müdahalelerde bulunulması ve yeni tasarlanan bir ek ya da tamamen yeni bir yapı ilave edilmesi bir zorunluluk olarak belirir. Bu yönde bir çalışma, çoğu zaman üzerinde mutabık kalınması mümkün olmayan, çeşitli bakış açılarının çatıştığı ve çetrefilli bir süreç sonucu gerçekleşir. Konuya profesyonel düzeyde ilgi duyan uzmanların dahi tarihî bir alanda ya da binada yapılan değişiklikler konusunda birbiriyle çelişen değerlendirmeleri ortadayken, toplumun genelinin ortaya koyduğu yargının da çok çeşitlilik göstermesi makul karşılanacak bir sonuçtur. Neticede mimari ve tasarımın doğasında olan eleştirinin tarihî alanlarda gerçekleştirilen çağdaş tasarımlar ya da eski yapılara ilave edilen modern ekler söz konusu olduğunda gündeme gelmesi de olağan bir durumdur.

Bu açıdan bakıldığında, bu yazıda, ülkemizde de zaman zaman ortaya çıkan ve gerek konvansiyonel medyada gerekse çağımızın temel iletişim aracı olan sosyal medya mecralarında hararetle tartışılan konu ile ilgili olarak uluslararası metinler ve bazı güncel uygulamalar üzerinden bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarihsel Çevre, Çağdaş Tasarım, Eski Yapılara Ek, Tarihselcilik, Uluslararası Koruma Metinleri, Kültürel Miras, Koruma, Yeniden İşlevlendirme

NEW DESIGN IN THE HISTORIC ENVIRONMENT: 'HISTORICISM' VERSUS MODERNITY

Abstract

Historic environments are crucial sites that bear the imprints of the past into the present, representing our cultural heritage. Today's social and economic demands necessitate not only the preservation of historic environments and buildings but also their revitalization and adaptation to contemporary functions. In this process, various interventions to historical buildings and the addition of a newly designed annex or a completely new building appear as a necessity. This undertaking often results in a complex process where various perspectives clash and fail to reach a consensus. When even experts, who are professionally invested in the subject, hold conflicting evaluations about changes made to a historical site or building, it is reasonable to conclude that the general public's judgment is equally diverse. Criticism, inherent in architecture and design, naturally takes centre stage when dealing with contemporary designs in historical areas or modern additions to old buildings.

From this point of view, this article aims to assess international texts and some current practices regarding the issue, which has emerged from time to time in our country too and has been hotly debated both in conventional media and social media channels, which are the main communication tools of our age.

Keywords: Historic Environment, Contemporary Design, Addition to Old Buildings, Historicism, International Texts on Conservation, Cultural Heritage, Conservation, Adaptive Re-use

Tarihî Çevre, Çağdaş Yapılaşma ve Tarihselcilik

Tarihî çevre içerisinde yeni yapılaşmalara gidilmesi ve eski binalara güncel ekler ilave edilmesi, en yalın ifadesi ile geleneksel mimari ile modern gereksinimleri birleştirmeyi amaçlayan karmaşık bir süreç olarak tarif edilebilir. Tarih boyunca inşa edilen neredeyse tüm yapılar, yaşam süreleri boyunca az ya da çok değişikliğe uğramışlardır. Bu değişiklik de kaçınılmaz olup bazen zamanın akışı içerisinde gelişen ihtiyaçların karşılanması, bazen de işlevini yitiren ya da değiştiren yapıların üstlendikleri yeni duruma adapte olmaları ile ilişkilidir. Fetihler sonrası kullanıcı kitlesi değişen mabetler, gelişen teknoloji ile işlevini yitiren sanayi tesisleri ve değişen taşımacılık standartları sonucu terk edilen liman bölgeleri, bu konuyla ilgili en sık karşılaşılan örneklerdir. Bizans katedrali Ayasofya'nın İstanbul'un fethi sonrası Ayasofya-i Kebir Câmî-i Şerif'ne çevrilmesi sonucu yapı içinde gerçekleştirilen değişiklikler, zaman içerisinde sayısı dörde çıkan minareleriyle tarihî yapının yeni bir kimlik kazanması ve nihayetinde yapı çevresinde Osmanlı dönemine ait türbelerin ve çeşitli binaların inşa edilmesi, bahsi geçen değişikliklere çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Yine İber Yarımadası'nda yüzyıllarca süren Emevî hâkimiyetinin sona ermesi ile Kordoba Ulu Camii'nin içerisinde eski yapının mimarisiyle uyum göstermeyen bir katedralin 15. yüzyılda inşası da dinî yapıların tarihsel süreçte maruz kaldıkları değişimin sarsıcı örnekleri arasında yer almaktadır.

En genel tanımıyla mimarlıkta tarihselcilik, eski dönemlere ait yapı biçimlerini yeniden kullanan, eski zanaatkarların usullerini esas alan bir yaklaşım olarak tarif edilebilir. Avrupa mimarlığında bilinçli bir şekilde eskiye öykünerek yeni yapıların yapılması ya da diğer bir adlandırmayla tarihselci tutum, Rönesans ile başlayan bir süreçtir. Bu yaklaşım, Gotik mimarlığın kendine özgü strüktürel çözüm ve mimari formunu terk ederek Antik Yunan ve Roma mimarlığını rehber alan Rönesans döneminin açtığı yolda yaklaşık beş asır boyunca devam edecek olan uzun bir serüven olarak gerçekleşir. Barok ve Rokoko, Fransız Ampir, Neoklasizm ya da Eklektisizm alt başlıklarında ortaya çıkan bu yaklaşım,

form ve bazı detaylarda farklılık gösterse de temelde antikiteye ait biçimler ile ilişkisini bazen açık, bazen de dolaylı yolla hiç kesmeyecektir.

Neticede formu, bezemesi ya da bazı detayları farklılık gösterse de tarihsel perspektifte mimarlık taş, tuğla ya da ahşap gibi çok kısıtlı sayıda malzeme ile üretilmiş; çok büyük oranda da yığma strüktürde inşa edilegelmiştir. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin ivmelenmesiyle başta Batı Avrupada olmak üzere dünyanın hemen tüm büyük şehirlerinde köklü bir değişim yaşanmıştır. Demir, çelik ve beton gibi yapı malzemelerinin inşaatlarda başlıca yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlaması ve mühendislik alanında yaşanan gelişmeler, mimarları değişen koşullara uyum sağlama noktasında alternatifler aramaya sevk etse de bu süreçte mimarlar ekseriyetle eski alışkanlıklarını terk edememişlerdir. Sıklıkla yeni teknoloji ile inşa edilen binaların cephelerine, deyim yerindeyse, tarihî bir elbise giydirilmesi ya da eski çağlara ait mimarlığının canlandırmacı bir üslupla kullanılması gibi yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bu bakış açısıyla 19. yüzyıl kentsel peyzajının önemli öğelerinin aslında mimarlardan ziyade yeni teknolojiyi ve metotları geliştiren mühendislerin ellerinde şekillendiğini söylemek pek de abartılı bir ifade olmayacaktır.¹

Mimarların değişen şartlara karşı başta Sanayi Devrimi'nin beşiği İngiltere'de ve diğer ülkelerde sergiledikleri tutumu belki de en açık bir şekilde resmeden yaklaşım, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rağbet gören canlandırmacılık olarak tarif edilebilir. İngiltere'de ortaya çıkan Gotik Canlandırmacılığı, romantik bir yaklaşımla Orta Çağ'ın mimari üslubunu ve toplumsal yapısını örnek alarak sanayileşmenin getirdiği sorunlarla baş etmeyi hedeflemiştir. Canlandırmacılık zamanla İngiltere

1 19. yüzyıl İngiltere'sinde Sanayi Devrimi'nin en çarpıcı örnekleri arasında yer alan demiryolu ulaşımının simgesel yapılarından biri olan Londra'daki St. Pancras Tren Garı'nın dönemin ileri mühendislik sembollerinden biri olan platform çatısı ile garın bir parçası olan otel bloğunun Gotik Canlandırmacı dili arasındaki tezatlık, mimarlık ve mühendisliğin gelişen teknolojilerle nasıl bir ilişki kurduğunu çarpıcı bir biçimde gösteren bir örnek olarak öne çıkar. Yine 19. yüzyılda mühendislerin geliştirdiği demir ve çelik çerçeve sistemleri ile inşa edilmiş köprüler, yapı teknolojisinin en ileri örnekleri arasında yer alır.

dışına da yayılmış, ilhamını çeşitli kaynaklardan alarak çeşitlenen ve dünyanın birçok bölgesinde hâkim olan bir mimari yaklaşım olarak rağbet görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde gelişen Türkçülük akımının beslediği politik atmosferde, mimarlık tarihimizde Millî Mimarlık olarak adlandırılan Osmanlı Canlandırmacılığı da 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, başta Mimar Kemaleddin ve Vedat beyler olmak üzere, birçok mimar tarafından uygulamaya konulmuştur.²

Tarihselciliğin çeşitli tonlarının uygulanması 20. yüzyıl başlarında modern mimarlık akımının eskiye mesafe koyan arayışları ile hâkimiyetini yavaş yavaş kaybedecek, 1930 ve 1940'larda otoriter rejimlerin uyguladığı 'sadeleşmiş klasisizm' ya da 1970'lerden sonra rağbet gören postmodern mimarlığın tarihselci yaklaşımları istisna tutulursa dünya mimarlığında çok da fazla uygulama şansı bulamayacaktır.³ 20. yüzyılda şehirlerde ve mimaride yaşanan değişim daha da hızlanarak devam etmiş, yüzyılın önde gelen mimari yaklaşımı olan modernizm, geleneksel mimari ile arasına kesin çizgiler çekerek, teknolojinin kendilerine sağladığı imkânları da kullanarak eskiden tamamen kopuk, yeni bir mimari dil kullanmaya başlamıştır. Mimarlar tarih boyunca cebelleştikleri iç mekânlarda taşıyıcıların bölücü etkisinden büyük oranda kurtulmuş, cephelerde de yine taşıyıcı sisteme bağlı kalmadan serbestçe tasarım yapabilme imkânına kavuşmuşlardır. 20. yüzyılın ilk on yıllarında modern mimarlığın öncüleri bu fırsatları sonuna kadar, bazen de aslında ihtiyaç duyulanın da ötesine geçerek şevkle kullanmışlardır. Bu bağlamda yüzyıllar, hatta bazen binyıllara uzanan geçmiş içerisinde zamanla oluşmuş olan kadim

çevrelerde yeni yapılan yapılar değişen şartların cesaretlendirdiği mimarlarca cüretkârca konumlandırılmışlardır.⁴ Rönesans döneminde yapılan bir yapıya eklenen Barok bir ilave ya da Neoklasik özellikler gösteren bir yapı çevrede Eklektik bir yeni yapı -üslup farklılıkları bir tarafa bırakılırsa- malzeme, strüktür ve genel hatları ile bir birliklilik ya da süreklilik olarak değerlendirilebilir. Öte yandan modern mimarlığın keskin kübik formları, düz çatılı ve çoğunlukla beyaz renkli, bezemeden tamamen arındırılmış hâli, bu tür yapı çevreler içerisinde ister istemez bir aykırılık olarak belirmiştir. Günümüzde yapı teknolojisinin sunduğu imkânlar, sosyal ve kültürel yaşam şartlarının oluşturduğu kültürel normlar, mimarlık mesleğinde tasarımcılara eski zamanlarla kıyaslanmayacak ölçüde özgürlük ve esneklik sağlamaktadır. Dolayısıyla ne kadar nitelikli bir tasarım olsa da eskiyi taklit etmekten kaçınan her mimari ürünün az ya da çok çevresiyle kurduğu ilişki üzerinden eleştirileceği aşîkârdır.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, ülkemiz şehirlerinde de orijinal işlevini yitirdikten sonra bu türden bir dönüşüme tanıklık eden birçok tarihî yapı ya da alan mevcuttur. İstanbul'da Silahtarağa Santrali'nin müze ve sanat galerisine dönüştürülmesi, Tophane-Karaköy rıhtımının Galataport adı ile ticaret, turizm ve rekreasyon merkezine dönüşmesi, Hasanpaşa Gazhanesi'nin müze ve kültür merkezi işlevini alması, Ankara'da Cer Atölyeleri'nin bir kültür ve sanat merkezi vasfını kazanması, İzmir'de eski Tekel Fabrikası'nın müzeye dönüşmesi, Bodrum Kalesi içerisinde yer alan Açık Hava Sahnesi'nin tesisi bu tür dönüşümler için ilk anda akla gelen örnekler olarak sıralanabilir. Yukarıda sayılan tüm örneklerde olduğu gibi, kültürel miras niteliğindeki birçok eski yapının günümüz şartlarında yeniden kullanılmasına imkân tanımak amacıyla değişiklikler yapılmış, çağdaş ekler ve yapılar inşa edilmiştir.

2 Mimarlıkta tarihselcilik ve canlandırmacılığın kısa bir özeti için bkz. Kathleen James-Chakraborty, *Architecture since 1400*, University of Minnesota Press, 2014, 237-254.

3 Modern mimarlıkla ilgili önemli yazarlardan Alan Colquhoun, "Tarihselciliğin Üç Türü" başlıklı makalesinde üç baskın tavrıdan bahseder. Bu tavlardan ilki 'tüm sosyo-kültürel olguların tarihsel olarak belirlendiği teorisi', ikincisi 'geçmişin kurum ve geleneklerine yönelik bir ilgi' ve üçüncüsü de 'tarihsel formun kullanılması' olarak tanımlanır. Detaylı okuma için bkz. Alan Colquhoun, "Three Kinds of Historicism", *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, Ed. Kate Nesbitt, New York: Princeton Architectural Press, 1996, 200-209.

4 Colquhoun, "kendi tarihinin sürekli farkında olan, ancak tarihin baştan çıkarıcılığına da sürekli eleştirel yaklaşan bir mimarlığın hedeflenmesi gerektiğini" ifade eder. Öte yandan modern toplumdaki kırılmanın hiçbir geleneksel değere yer bırakmayacak kadar keskin bir kırılma olmadığını da belirtir. Alan Colquhoun, *Modernity and the Classical Tradition: Architectural Essays*, MIT Press, 1989.

Bilbao Etkisi

Günümüzün küreselleşen dünyasında meşhur 'Yıldız Mimarlarca' tasarlanan, yüksek bütçelere ihtiyaç duyan ve içerisinde bulunduğu çevreye al-dırış etmeden çarpıcı mimari biçimleri ile ilgi çeken yapılar, eski kadim binaların da ötesine geçerek inşa edildikleri şehirlerin sembolü olarak anılmaya başlamışlardır. Tıpkı sanayileşen Avrupa şehirlerinin silüetlerinde yükselen fabrika bacalarının tarihî katedrallerin yerini almaya başlaması gibi, bazen kentlerin tarihî merkezlerinde bazen de çeperde

yer alan ve yakın zamanlarda inşa edilen simgesel değeri yüksek yapılar da içinde yer aldıkları kültürel peyzajın hâkim öğeleri olmaya başlamışlardır. Bu türden simgesel mimari eserlerin inşası yoluyla önemli bir kentsel dönüşüm, canlanma ve ekonomik büyüme hedeflenmektedir. Bu yaklaşım, Frank Gehry'nin İspanya'nın Bilbao şehrinde inşa ettiği Guggenheim Müzesi'ne atıfla 'Bilbao Etkisi' ya da 'Guggenheim Etkisi' olarak anılmaktadır. Bask Bölgesi'nin en büyük yerleşim merkezi olan ve aslında

1 Zaha Hadid tarafından tasarlanan Heydar Aliyev Kültür Merkezi, Bakü, Azerbaycan (Fotoğraf: Murat Gül)

2 Vlado Milunić ve Frank Gehry tarafından tasarlanan Dans Eden Bina, Prag (Fotoğraf: Figen Gül)

İspanya'daki diğer şehirlerle karşılaştırıldığında sıradan bir sanayi şehri olmanın ötesine geçmeyen Bilbao'da inşa edilen bu yapı, kente milyonlarca turistin gelmesine ve dolayısıyla şehir ekonomisinin ve uluslararası tanınırlığının artmasına çok büyük katkılarda bulunmuştur. Bu müzenin başarısı dünyanın birçok şehri için bir rol model hâlini almış, ünlü mimarlarca tasarlanan yüksek bütçeli yapılar çeşitli şehirlerde inşa edilmiştir. Herzog & de Meuron tarafından tasarlanan Hamburg'daki Elbphilharmonie, Bakü'de Zaha Hadid imzalı Haydar Aliyev Kültür Merkezi, Prag'da Vlado Milunić ve Frank Gehry'nin ortaklaşa tasarladıkları Dans Eden Bina, Daniel Libeskind'ın Dresden'deki Askerî Tarih Müzesi, Norman Foster'ın Berlin'de yer alan Alman Parlamentosu çatısındaki cam kubbesi, Renzo Piano'nun Londra'daki Shard gökdeleni ve Dundee'de Kengo Kuma imzalı Victoria & Albert Müzesi bu tür örnekler arasında sıralanabilir.

Uluslararası Tüzükler ve Tavsiye Kararları

Tarihsel mirasın korunması konusunda artan farkındalıkla birlikte tarihî çevrelerde yapılan yeni yapılar ve eski yapılara ilave edilen eklerle ilgili bakış açıları da uluslararası ölçekte tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başlarından itibaren tarihî çevre ve yeni mimari ilişkisi hususunda birtakım kurallar ve tavsiyeler içeren birçok uluslararası tüzük, doküman ya da rehber çeşitli kurumlarca yayımlanmıştır. 1933 yılında 'işlevsel kenti' tartışmak üzere dönemin öncü mimarlarının katıldığı Dördüncü Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi'nin (CIAM) ve daha sonrasında Le Corbusier'in çalışmaları sonucunda 1943 yılında nihai hâlini alan Atina Tüzüğü'nde bir yandan eski dönemlerin ve kültürlerin kent planlarını ve mimarisini korumanın önemi vurgulanırken, diğer yandan da gelişen ve sağlıklı bir toplumun ihtiyacı dikkate alınarak yapı çevre değişikliğine izin vermenin önemine işaret edilmiştir. Burada özellikle dikkat çeken bir husus, Atina Tüzüğü'nün tarihî alanlarda tasarlanacak yeni yapılarda geçmiş mimari üslupların taklit edilmesinin zararlı sonuçlar doğurabileceğini ifade etmesidir.⁵

Büyük bir yıkıma sebep olan İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen yoğun imar faaliyetleri, koruma konusunda çalışan uzmanların birtakım önlemler alma çabalarını hızlandırmıştır. Bu süreçte konu ile ilgili en önemli gelişme, 1964 tarihli Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Şartı, diğer adıyla Venedik Tüzüğü'nün yayınlanması ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) kurulmasıdır. Anıtların kütlmesini ve rengini değiştiren yeni inşaatlara ve ortamı bozan eklemelere karşı getirilen yasaklar, anıtın eksik parçalarını tamamlarken sanatsal ve tarihî kanıtların tahrif edilmemesinin önemi, ayrıca bu tümlemelerin orijinalinden ayırt edilebilir olması gerektiği, Venedik Tüzüğü'nde altı çizilen konular arasındadır.⁶

5 Le Corbusier, *The Athens Charter*, Çev. Anthony Eardley, New York: Grossman, 1973.

6 <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-thevenice-charter> (4.12.2023)

20. yüzyıldan itibaren kentlerin değişiminin hızlanması, tarihî dokuya bazen hoyratça denilecek bir tavırla yapılan müdahaleler, koruma konusundaki çevreleri daha itidalli ve tutucu bir tavır almaya sevk etmiştir. Bu saik ile daha sonraki dönemlerde yayımlanan bazı uluslararası metinler de çağdaş mimari eklentilerin nasıl ele alınması gerektiği konusunda sınırlayıcı tavsiyeler içermektedir. 1972'de toplanan Üçüncü ICOMOS Genel Kurulu'nda gerçekleşen Eski Yapı Gruplarına Çağdaş Mimarinin Eklenmesi Sempozyumu'nda alınan kararlar özellikle dikkat çekicidir.⁷ Ayrıca 1975 yılında hem Amsterdam Bildirgesi⁸ hem de Avrupa Mimari Miras Şartı⁹ konuyla ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Amsterdam Bildirgesi'nde "*Bugünün yeni binaları yarımın mirası olacağından, çağdaş mimarinin yüksek kalitede olmasını sağlamak için her türlü çaba gösterilmelidir*" denmektedir. Öte yandan Avrupa Miras Şartı mevcut bağlama, oranlara, biçimlere, boyutlara ve ölçüğe tam olarak saygı gösterilmesi ve geleneksel malzemelerin kullanılması koşuluyla, eski binaların bulunduğu alanlara modern mimarinin getirilmesinin dışlanmadığını vurgulamaktadır.

1976 yılında ilan edilen Nairobi Deklarasyonu'nda da modern kentleşmenin, anıtların ve tarihî alanların görünümüne olumsuz etkide bulunması gerektiği ve tarihî alanların çağdaş yaşamla uyumlu bir şekilde bütünleşmesinin önemi ifade edilmiştir.¹⁰ 1996 tarihli San Antonio Bildirgesi ise tarihî şehirleri ve peyzaj alanlarını süreklilik arz eden ve hâlen devam etmekte olan ekleme ve

7 <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/180-articles-en-francais/chartes-et-normes/383-resolutions-of-the-symposium-on-the-introduction-of-contemporary-architecture-into-ancient-groups-of-buildings-at-the-3rd-icomos-general-assembly> (5.12.2023)

8 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en045843-1001536681780.pdf (4.12.2023)

9 <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage> (12.12.2023)

10 <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-safeguarding-and-contemporary-role-historic-areas> (12.12.2023)

uyarlama süreci ile oluşan dinamik alanlar olarak tanımlamıştır. Bu değişim sürecinin normal olduğunu, miras alanlarının geleneksel toplumsal kullanım biçimlerinin sürdürülmesiyle ilişkili bazı fiziksel değişikliklere uğramasının alanın önemini azaltmayıp bilakis artırtabileceğini ifade etmiştir.¹¹ 2000'li yıllara gelindiğinde, hızlı kentleşme ve küreselleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte tarihî kentsel peyzajın daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmasına imkân tanıyan bir dizi yeni araç geliştirilmiştir. Bunlar arasında Viyana Memorandumu (2005)¹², UNESCO Tarihî Kentsel Peyzaj Tavsiye Kararı (2011)¹³ ve Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri (2011)¹⁴ yer almaktadır. Bu metinlerde 'kültürel-tarihî bağlama duyarlı yüksek kaliteli tasarım ve uygulama' ile 'perspektiflerin, görüş açılarının, odak noktalarının ve görsel koridorların' korunmasının önemi özellikle vurgulanmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen uluslararası metinlerde, tarihî alanlarda yeni yapıların inşa edilmesi ya da eski binalara ek yapılması konusunda, okunduğu zaman hemen herkesçe kabul edilebilir bulunan birtakım ilkeler manzumesi tekrar tekrar yer bulmuştur. Ancak bu noktada üzerinde düşünülmesi gerekli en önemli husus, bu tür metinlerde sıkça kullanılan 'tarihî yapıya saygı' ya da 'uyum' ifadelerinin nasıl yorumlanması gerektiğidir. Bu konu koruma uzmanları, çağdaş tasarımlara imza atan mimarlar ve şehir plancıları tarafından çoğu kez farklı açılardan ele alınarak birbiriyle çelişen sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Tarihî yapının malzemesi ve biçimlerini referans

olarak gerçekleştirilen tasarlama faaliyeti, bu konudaki iki temel yaklaşımdan birini oluşturmaktadır. Taklide kaçmadan, eski mimariden esinlenerek oluşturulan yeni yapı ya da eklere ilişkin 20. yüzyıl Türk mimarlığının en önemli temsilcilerinden Sedat Hakkı Eldem'in birçok yapısı örnek gösterilebilir. Eldem'in Zeyrek'teki Sosyal Sigortalar Kurumu binasının arka planında yer alan geleneksel doku ile kurduğu uyumlu kompozisyonu¹⁵ ya da Boğaziçi'nde geleneksel yalı mimarisinden esinlenen çağdaş çözümlenmeleri, sözü edilen tasarım yaklaşımının önemli örneklerindedir. Ayrıca, çağdaş tasarım yaklaşımını esas alarak formu, rengi ve malzemesi ile tarihî çevreye 'saygılı bir zıtlık' oluşturma çabası da ikinci genel tavır olarak tarif edilebilir. Bazı örnekleri bu yazının ileriki kısımlarında verilen bu tutum, günümüz mimarları tarafından sıkça tercih edilen bir yaklaşım olarak belirmektedir. Öte yandan 'uyum ya da 'saygı' kelimeleri ile ifade edilenin, tarihî mekân ya da yapıların taklit edilerek yeni yapı ya da eklerin yapılması olmadığı aşikârdır. Bu türden bir imitasyona gidilmesi, tarihsel süreç içerisinde döneminin teknolojisi, sanatı ve kültürel değerlerini yansıtan ve bugün kültürel miras olarak koruduğumuz bir yapının yanına günümüzün teknik olanakları, bilgi birikimi ve yaşam koşullarını yansıtmayan, yalnızca eski görünümlü bir yapı yerleştirmekten öteye gitmeyen bir yaklaşım olacaktır. Diğer bir deyişle, böyle bir davranışın günümüz Türkiye'si şehirlerinde sıkça gördüğümüz, üzerindeki naif boyamalarla eski bir ev algısını bir tiyatro dekoru kalitesinde sunan elektik trafolarından öteye geçemeyeceği unutulmamalıdır.

11 <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio> (12.12.2023)

12 <https://whc.unesco.org/en/documents/5965> (6.12.2023)

13 <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> (14.12.2023)

14 https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Valetta-Principles-GA-EN_FR_28_11_2011.pdf (14.12.2023)

15 Murat Gül, *Architecture and the Turkish City: An Urban History of Istanbul since the Ottomans*, I.B. Tauris, 2017, 127-128.

Seçili Örnekler

Günümüzde dünyanın birçok şehrinde çağdaş formu, renk skalası ve malzemesi ile içerisinde ya da yakınında bulunduğu eski yapılara ve alanlara bir yönüyle tezat teşkil eden, öbür yönüyle de söz konusu yapıların tarihsel süreçte geçirdiği serüvene değerli bir katman ilave eden birçok yapıdan söz

etmek mümkündür. Bu örneklerin en önemlilerinden biri, şüphesiz Paris'te bulunan Louvre Sarayı'nın avlusunda inşa edilen cam piramitlerdir. Çin asıllı Amerikalı mimar Ieoh Ming Pei tarafından tasarlanan ve Fransız Devrimi'nin 200. yıldönümünde, 1989 yılında tamamlanan, biri büyük üçü

3 Louvre Müzesi Piramidi, Paris (Fotoğraf: Murat Gül)

küçük dört cam piramit, Louvre Sarayı Müzesi'nin artan ziyaretçi sayısını daha konforlu bir şekilde karşılamak için oluşturulan ve yer altında konumlanan ana giriş mekânının üzerini örtmektedir. Tıpkı 1899'da yapıldığı zaman birçok Parislinin ne zaman yıkılacak diye beklediği Eyfel Kulesi'nde

olduğu gibi, Pei'nin cam piramitleri de başlarda yadırganmış, ancak sonradan toplumsal kabul gö-rerek benimsenmiş ve şehrin sembollerinden biri hâline gelmiştir.

Tarihî çevre içerisinde yapılan çağdaş tasarım uygulamalarının daha yeni örnekleri arasında, Belçika'nın Brugge kentinde yer alan ve 15. yüzyıldan kalma yapılar grubundan oluşan Gruuthuse Müzesi'nin avlusu ile sokak arasında inşa edilen, bilet satış ve ziyaretçi girişini sağlayan çağdaş ek

gösterilebilir. Açılan bir yarışma sonrası noAarchitecten tarafından tasarlanan ve inşası 2019 yılında tamamlanan bu ek, gerek formu gerekse malzeme ve rengi ile parçası olduğu tarihî çevreyle saygılı bir ilişki kuran, dikkat çekici bir örnektir.

4 Gruuthuse Müzesi'nin giriş yapısı, Brugge (Fotoğraf: Murat Gül)

İsveç'in Lund şehrinde, 2011 yılında inşa edilen Domkyrkoforum-Katedral Forum binası da son yıllarda tarihî çevre içerisinde yapılan çağdaş tasarım uygulamaları arasında göze çarpan örneklerden biridir. Carmen Izquierdo tarafından tasarlanan proje, şehrin Orta Çağ'a tarihlenen katedrali ve çevresindeki eski yapılar arasında bir giriş, merkez ve oditoryum işlevi görmektedir. Mimar, projeyi hazırlarken oluşturduğu vizyonu "Lund'un

merkezindeki kentsel çevreyi karakterize eden birçok tarihî katmana yeni bir katman ekleyen çağdaş bir bina yaratmak" şeklinde özetlemektedir. Bina gerek tarihsel referanslardan yoksun dinamik formu gerekse de zamanla oksitlenerek kahverengiye dönüşen metal kaplama malzemesiyle içinde bulunduğu çevreye özgün katkı sunan bir tasarım olarak öne çıkmaktadır.

5 Domkyrkoforum, Lund (Fotoğraf: Murat Gül)

İsveç'in Malmö kentindeki Birleşmiş Milletler'e bağlı Dünya Denizcilik Üniversitesi ise 2011 yılında düzenlenen üç aşamalı uluslararası bir yarışmanın ardından Terroir Architects ve Kim Utzon Arkitekter iş birliği ile tasarlanmış bir yapıdır. Tasarımcıları, 1910 yılında inşa edilmiş tuğladan yapılmış Liman İdaresi binasına eklenen bu yeni yapıyı

“Malmö'nün eski merkezinden binanın bulunduğu liman bölgesine uzanan cadde üzerinde bir geçiş noktasını işaret eden mekânsal bir menteşe” olarak tasvir etmektedir. Sözü edilen bina, cürekâr geometrisi, kullanılan malzeme ve rengi ile tarihî yapılarla kontrast oluşturan ek uygulamalar arasında ilgi çekici bir örnek durumundadır.

6 Dünya Denizcilik Üniversitesi, Malmö (Fotoğraf: Murat Gül)

Zaha Hadid'in Belçika'nın Antwerp şehrinde tasarladığı Liman Binası üzerindeki ek yapı ise hem formu hem de tarihî bina ile kurduğu ilişki bakımından bu alandaki en sarsıcı örnekler arasında yer almaktadır. Çelik ve camdan oluşan devasa bir kütlelin eski binanın üzerine konumlandırılması

her ne kadar ilginç bir tasarım örneği olarak kabul edilse de yukarıda bahsi geçen uluslararası metinlerde konu edilen 'uyum' ve 'saygı' kavramlarının sınırlarını epey zorladığı, hatta hiç dikkate almadığı düşünülebilir.

7 Zaha Hadid tarafından tasarlanan Port House (Liman Binası), Antwerp (Fotoğraf: Murat Gül)

8 Santral İstanbul, Silaharağa (Fotoğraf: Murat Gül)

Topkapı Sarayı Birinci Avlu'da, Bâb-1 Hümâyûn'un arkasında inşa edilen güvenlik kontrol yapısı da ülkemizde son zamanlarda tarihî çevre içerisindeki yeni yapı uygulamalarına ölçek olarak mütevazî ancak çarpıcı bir örnektir. Payitahtın merkezi olduğu dönemlerde çok az sayıda kişinin kontrollü olarak girebildiği mekânları bugün günde 20.000'i aşkın ziyaretçi kullanmaktadır. Günümüz koşullarının gerektirdiği şekilde saraya gelen ziyaretçilerin güvenlik aramalarından geçirilerek içeri alınmaları için çağdaş güvenlik standartlarına

cevap verebilecek vasıfta bir yapının zaruri hâle gelmesi sonucu projelendirilen yapı; dinamik formu, hafif çelik strüktürü, malzemesi ve rengi ile tarihî çevrede çağdaş bir tasarım olarak öne çıkmaktadır. Millî Saraylar Başkanlığı bünyesindeki mimari ekip tarafından tasarlanan yapı, Birinci Avlu ile Bâb-1 Hümâyûn arasındaki ilişkiyi zedelemeyen ana görüş koridoru aksının yan tarafına konumlandırılmış olup tarihî yapının görsel algısı üzerinde herhangi bir olumsuz etki yaratmadan işlevini yerine getirmektedir.

9-10 Güvenlik Kontrol Yapısı, Topkapı Sarayı Birinci Avlu (Fotoğraf: Murat Gül)

Sonuç

Bu yazının başında da belirtildiği gibi, kültürel mirasın önemli bileşenleri durumundaki yapılara, kentsel alanlara ve kültürel peyzaja günümüz koşullarının gerektirdiği müdahalelerin yapılması bir zarurettir. Geleneksel bir dokuda yeni bir yapı tasarlarlarken ya da eski bir yapıya ek yaparken ne tür bir mimari dilin tercih edilmesi gerektiği konusunda genel geçer bir formül maalesef yoktur. Bu durum da meseleyi hemen her örnekte tartışılır kılmaktadır. Mimari tasarım, doğası gereği, tartışmadan beslenerek olgunlaşır. Ancak şurası kesin ki tarihî çevrelerde saygılı bir tutum takınmak adına eski yapıların taklit edilerek yeni binalar ya da ekler inşa edilmesi, kültürel mirasın geçirmiş olduğu tarihsel sürecin özensiz bir yaklaşımla kesintiye uğraması sonucunu doğurmaktadır. Hatta eskiyi taklit ederek inşa edilen bir yapının konunun uzmanı olmayan geniş halk kitleleri tarafından zaman içerisinde tarihî yapı muamelesi görmesi gibi gariplikler yaşanması da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Belki de son söz olarak, hangi tavır seçilirse seçilsin, sonuçta ortaya konan tasarım kaliteli olduğu takdirde geleneksel mekânların ve mimarinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği serüvene olumlu katkıda bulunmuş olunacağı ifade edilebilir.

Kaynakça

I. Kaynak Eserler ve İncelemeler

- Colquhoun, Alan. "Three Kinds of Historicism", *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965-1995*. Ed. Kate Nesbitt. New York: Princeton Architectural Press, 1996.
- Colquhoun, Alan. *Modernity and the Classical Tradition: Architectural Essays*. MIT Press, 1989.
- Gül, Murat. *Architecture and the Turkish City: An Urban History of Istanbul since the Ottomans*. I.B. Tauris, 2017.
- James-Chakraborty, Kathleen. *Architecture since 1400*. University of Minnesota Press, 2014.
- Le Corbusier. *The Athens Charter*. Çev. Anthony Eardley. New York: Grossman, 1973.

II. İnternet

- <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-thevenice-charter> (4.12.2023)
- <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/180-articles-en-francais/chartes-et-normes/383-resolutions-of-the-symposium-on-the-introduction-of-contemporary-architecture-into-ancient-groups-of-buildings-at-the-3rd-icomos-general-assembly> (5.12.2023)
- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0458431001536681780.pdf (4.12.2023)
- <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage> (12.12.2023)
- <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-safeguarding-and-contemporary-role-historic-areas> (12.12.2023)
- <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio> (12.12.2023)
- <https://whc.unesco.org/en/documents/5965> (6.12.2023)
- <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> (14.12.2023)
- https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Valletta-Principles-GA-EN_FR_28_11_2011.pdf (14.12.2023)